

SVENSK INNFLYTELSE PÅ NORSK MISJON

av

H. CHR. MAMEN

Både når det gjelder kulturlivet i sin alminnelighet og når det gjelder kirkelivet har Norden i lange tider vært delt i to. Vi har hatt en dansk-norsk-islandsk tradisjon og en svensk-finsk — en følge av den politiske og nasjonale kamp om hegemoniet i Norden. Det er forbausende å merke hvor langvarige ettervirkningene av denne bitre kampen har vært, og hvilken breddevirkning den har hatt.

Ser man på kartet skulle man jo trodd at Norge og Sverige måtte ha innvirket på hverandre fremfor noen. Den svensk-norske riksgrensen er med sine 1643 km. den lengste riksgrense i Europa, og den grensen som lengst har holdt seg uendret, — de siste endringer ble foretatt i 1660. Når en dertil husker at Norge på det smaleste er 6,5 km. og at en stor del av befolkningen i vårt land bor slik til at de ikke har lang vei til nabolandet i øst, skulle man tro at impulser og påvirkning i rikt mål måtte krysse grensen — i begge retninger. Det er da også tilfellet idag, men det har ikke alltid vært slik. «Den ømtålige og stundom fiendtlige politiske situasjonen hindret endog litterær utveksling mellom de to land», sier Bengt Hellekant. «Svenskene hadde dog lettere for å tilegne seg impulser fra den annen part enn dansker og nordmenn», hevder dansken Bjørn Kornerup.

Forandringen kom i annen halvdel av forrige århundre. Skandinavismen ved midten av 1800-tallet var av betydning også for kirkelivet. En serie med skandinaviske kirkemøter sprang ut av skandinavismen — det første i København i 1857. Det var et halvt hundre svensker og omtrent like mange nordmenn som møtte. En nordmann tolket stemningen i et dikt som han leste ved avslutningen:

*Lader oss dog indprænte oss ret:
Høinordens trende kirker er ett.
Nu har jo Nor og Svea og Dana
fejret en bryllupsfest i Kana.*

Det ble talt om trillingrikene og trillingkirkene. Men på det andre skandinaviske kirkemøtet, arrangert i Lund i Sverige, var Norge nære på falt ut av bildet. Det kom dog fire, og sogneprest A. Faye måtte i en tale be om unnskyldning for den dårlige oppslutning om møtet fra norsk side. Årsaken er ikke uvilje mot broderfolket, understreket han, men tidspunktet for møtet — 1ste september da de norske akademikere feiret grunnleggelsen av det norske universitetet. Han nyttet dog høvet til å fortelle at nordmennene gjør den sterkeste innsigelse mot enhver amalgamasjon uten den som ligger i felles litteratur, vitenskap og innbyrdes kjærlighet. Forøvrig mente han at det ikke var nødvendig å skildre de kirkelige tilstander i Norge etter den danske pastor Blædels «fullstendige» skildring av de danske forhold som hovedsaklig passet på Norge, da Den norske kirke ennå i dag vedblev å stå i nært forhold til Danmark og Den danske kirke, med hvem den deler språk, litteratur, ritual, alterbok, salmebok osv.

Den offisielle kirke i Norge, kirkelig lovgivning, universitets-teologi og geistlig forkynnelse fungerte som om Svenska Kyrkan ikke eksisterte. De få unntagelser fra denne regel skal vi ikke komme inn på her. En må anta at en statskirke vil bli farget av statens politiske holdning, og norsk politikk i unionstiden var at de to riker måtte holdes adskilt: amalgamasjon var det spøkelse nordmennene fryktet mest. Og fra før gikk forbindelseslinjene sørover.

Det er på denne bakgrunn av manglende kontakt at de folkelige vekkelsesbevegelser — inklusive misjonsbevegelsen — blir eiendommelige. Her står vi i dobbelt forstand overfor en grenseoverskridende bevegelse, som har ført til en helt annen kontakt mellom Sveriges folk og Norges folk. Det kan være nok å minne om den plass den svenske åndelige vise har vunnet seg i vårt land.

«Bred dina vida vingar», «Ingen är så trygg för fara», «Blott en dag» — det er sanger som store deler av vårt folk kan på original-språket, og som de synger med forkjærlighet. Når Ronald Fangen kom til Sigtuna — og det gjorde han ofte — sa han alltid til Manfred Björkqvist: «Hent din gitar og syng en av Ahnfelts/Lina Sandells sanger for meg.»

I mange bedehus langs sørlandskysten hadde man i annen halvdel av forrige århundre bare svenske sangbøker. På denne måten ble svensk språk kjent og kjær for den alminnelige mann. Men i mengdevis ble de svenske sangene også oversatt til norsk og trykt i norske sangbøker. Den mest brukte — organisasjonenes felles-sangbok «Syng for Herren» (opplaget 1948) — har 14,7 % hentet fra Sverige, mens Landstads reviderte salmebok har 1.6 %. Det viser klart nok at den offisielle kirke har vært tregere til å ta imot noe fra Sverige, mens vekkelsesbevegelsene i Norge delvis var skapt ved svenske impulser gjennom litteratur, omreisende svenske predikanter og en betydelig svensk innvandring til Norge. Vi nevner Læstadianismen, Rosenianismen og — for å holde seg til terminologien: Waldenstrømianismen. Det er i denne sammenheng vi må se på hvordan misjonsbevegelsen i Norge er stimulert fra øst. Dessverre tillater ikke plassen annet enn antydninger.

Vekkelsesbevegelsene i Sverige hadde en voldsom kraft som dels var skapt av de gamle «läsarpräster» som hadde gitt folket et solid fond av kristendomskunnskap, særlig gjennom sine husforhør og andaktsbøker, særlig viktige i tynt befolkede skogstrakter med uoverkommelig lang kirkevei. Forfattere av betydningsfulle andaktsbøker som også kom i norske oversettelser, var Nohrborg, Retzius, Hoof, Linderot og fremfor alle: Rosenius.

Presten L. C. Retzius — forøvrig herrnhuter — skrev en postille som kom ut i Norge i 1828, — i 1864 kom ellefte opplag. Boken fikk derfor stor betydning, og blant dem som fikk varige impulser fra den, var misjonspioneren H. C. Knudsen, en av de menn som var årsak til at Det norske misjonsselskap ble opprettet.

Carl Olof Rosenius — nyevangelismens lærefar og kirkerefser av format — skapte en vekkelsesbevegelse med stor gjennom-

slagskraft. Særlig gjennom et omfattende forfatterskap kom han til å innvirke på norsk kristenliv, både på indre og ytre misjon. Hans bøker ble oversatt til norsk og kom i stadig nye opplag — det gjør de forresten fortsatt — og han har vært sterkt representert i norske bokhyller. Organisatoriske tiltak som har Rosenius og Evangeliska Fosterlandsstiftelsen som forbilde, er først og fremst Den Norske Lutherstiftelse (grunnlagt i Kongsvinger — så nær Sverige som tenkes kunne). Organisasjonens navn ble siden forandret og kalles i dagligtale for Indremisjonen. Også den Lutherske frikirke og Misjonssambandet har Rosenius til lærefar.

Når de svenske vekkelsesretninger fikk så sterk gjennomslagskraft i Norge, kom det av at de kom samtidig med påvirkning fra amerikansk vekkelsesliv. Dwight L. Moody satte sinnene i bevegelse i store deler av Nord-Europa. Et karakteristisk eksempel på den «samkjøring» som vi nå opplevde, er den svensk-amerikanske verdensevangelist Fredrik Franson. Han kom til Norge i 1883 og satte i gang en rastløs virksomhet. Det var den ikke-konfesjonelle, alliansepregede vekkelseskristendom, skapt i nybyggermiljøet og overført til den gamle verden av nyomvendte entusiaster.

Det var noe aggressivt over vekkelsene i Sverige. Årsaken til det kan vel være at kirken og presteskapet var mer aristokratisk og at staten senere enn i Danmark og Norge innførte religionsfrihet. Flere av de svenske baptist-predikanter i Norge var forvist fra sitt hjemland.

De svenske predikanter som kom til vårt land, fant landsmenn hvor de enn virket. Annen halvdel av forrige århundre opplevde man jo en mobilitet som aldri før: Amerika-emigrasjon, industrialisering og kommunikasjonens voldsomme forbedringer medførte både en sosial og lokal mobilitet. I 20-årsperioden 1861—80 utvandret således 10 % av befolkningen i Wärmland — hovedsaklig unge mennesker. Av disse dro 1/3 — ca. 7 500 personer — til Norge, og lignende forhold var det i de andre svenske grenselandskaper. I år 1900 var det alene i Norges hovedstad 13 327 svenskfødte personer, mens det av danskfødte bare var 1 481. Kristianias innbyggertall på den tiden var omkring 230 000, så det svenske innslaget var betydelig.

Gjennom innvandrerne ble svensk kirkeliv overført til Norge. En «svensk luthersk missionsforening» i Kristiania tilsluttet Evangeliska Fosterlandsstiftelsen ble splittet i to med det samme Waldenström brøt med Fosterlandsstiftelsen. Slik oppsto menigheten Betlehem og Det norske misjonsforbund som først hadde sine møter i Folkets hus og i Turnhallen. Mange løst organiserte frimisjonere ble samlet i dette forbund. Som regel hadde de opprinnelig en kjerne av svensker som tok opp arbeidet, men en ekspansiv vekkelse trakk nordmenn med i misjonen. Det var en gjærende uro, oppbruddstemning og nyskapende innsats. Misjonsforbundet hadde sitt høydepunkt i tiden fra 1880-årene til århundreskiftet.

En svensk misjonspioner som kom til å sette spor etter seg i Norge gjennom sin selvbiografi, var Wärmendingen Petter Fjellstedt. Da den unge fange Lars Olsen Skrefsrud i Botsfengslet fikk lese boken hans, ga dette ham klarhet så han visste med seg selv at han skulle bli misjonær. Santalmisjonen ble også et nordisk misjonsselskap, men Skrefsrud og Børresens behandling av den svenske kollega dr. Ernst Heuman drev ham vekk og reduserte svensk deltagelse i Santalmisjonen. Siden er Buddhistmisjonen blitt et felles, nordisk misjonstiltak.

Endel av det svensk-influerte vekkelseslivet har bare hatt betydning for det religiøse liv i Norge, ikke for norsk misjonsvirksomhet i oversjøiske områder. Slik er det i utpreget grad med Læstadianismen, og vi kunne nevne ekstreme sekter som Efraims og Manasses venner og andre. Men det svensk-inspirerte trekløveret Treider, Guldberg og Jørgensen kom til å forme norsk vekkelseskristendom og utløse norsk deltagelse i det klassiske China Inland Mission. Skolestyrer Otto Treider hadde Rosenius som forbilde, rittmester Hans Guldberg var mest påvirket av Fredrik Franson, mens klokker Johannes Jørgensen regnet seg som disipel av Waldenström. Her møter vi den svenske nyevangeliske retning i full blomst overført til norsk jord. For å få plass til alle som søkte deres møter, bygde de Calmeyergatens Misjons-hus, som er blitt klassisk i nyere norsk kirkehistorie. Lokalet had-

de 5000 sitteplasser, og da det ble innviet juledag 1890, var det Nordens største møtesal.

Den uro og splittelse som preget norsk kirkeliv, førte til en kirkelig fornyelse. Hovedmannen var Gustav Jensen, og han var klar over at mye av den kirkeoppløsning som vi var vidne til, skyldtes forhold i nabolandet i øst. Men han var også klar over at her hadde uroen ført til en nytenkning og kirkelig renessanse som vi for all del måtte dra nytte av. I 1890-årene ble det skapt kontakter over grensen som skulle peke langt fremover i tiden, nemlig de nordiske studentmøter med kristelig program. Møtene var inspirert av amerikansk vekkellesliv og verdensmisjonen med det berømte slagordet: Verdens evangelisering i dette slektledd. Det første møtet var i Danmark (Hillerød 1890), det neste i Norge (Horten 1892). Blant deltagerne var en svensk student med navn Nathan Sjøderblom. På det tredje møtet – i Sverige (Vadstena 1895) – var det så mange nordmenn med at en av våre talere måtte be om unnskyldning. En norsk student som fikk avgjørende impulser ved et av disse nordiske studentmøtene, var Eivind Berggrav. Han kom til å regne Sverige som sitt annet fedreland, og den inspirasjon som han fikk, var ikke minst misjonsansvar og ekumenikk.

Om disse studentmøtene sier biskop Edvard Rohde i en av sine bøker: «Frappierende ringa hade förbindelserna dittills varit mellan kyrkorna i Norden. De nordiska studentmöterna betydde begynnande brytning av den svenska isoleringen.»

På misjonsfeltene i Afrika og Asia har norsk og svensk misjon samarbeidet gjennom lange tider. Blant emigrantene i USA gikk endel nordmenn inn i den svensk-amerikanske Augustanasy-noden, men brøt etter en tid ut. Nordmennene setter det nasjonale over kirken, sa synodens president, T. N. Hasselquist. Og det kunne vel være noe i det, for situasjonen gjorde oss overfølsomme. Men det er blitt annerledes. De nordiske prestemøter er kommet i vårt århundre, Nordisk Misjonsråd, samarbeidet i Sjømannsmisjonen; en nordmann (Anton Friedrichson) ble professor i Uppsala, en svenske (Edvin Larsson) professor i Oslo. Nordmenn studerer og disputerer i Sverige – kirkeliv og teologi er

på vei ut av provinsialismen og i ferd med å bli internasjonalt. I et essay om sitt bibliotek skrev Ronald Fangen – forfatter, forkynter og misjonsmann – om den teologiske litteraturen han hadde. Den nyere teologiske litteraturen, skrev han, særlig den svenske, hører til de betydeligste åndsprodukter i vårt århundre.

I de fem år vi var okkupert og 60 000 nordmenn fant et fristed i Sverige ved å flykte over grensen, formidlet den svenske bokhandel i Oslo salg av 25 000 skrifter som var forbudt av nazistene. Det var ikke bare mat vi fikk fra storebror, men også tanker, ideer, ånd og inspirasjon. Sverige har gitt oss hjelp til å tenke universelt. Grensen er ikke lenger et hinder.

Idag er det vanlig i Norge å si om nye bevegelser og tiltak i Sverige at om 10 år har vi etterlignet det nye. Dette gjelder både det som er godt og det som er dårlig! Slik er situasjonen i etterkrigstiden. Vi gjør vel i å følge nøye med i svensk missiologi, som har en imponerende kvalitet og en bredde som bl.a. skyldes den forskningsrekruttering som man har ved de svenske universitetene. Vi må gjøre noe i Norge for å etterligne Sverige på dette punkt.

Og når vi ser tilbake må vi beklage at den offisielle kirke i Norge i forrige århundre ikke lærte mer av Svenska Kyrkan. Hadde vi det gjort, hadde vi muligens hatt «Den norske kirkes misjon» – misjonsarbeide som den offisielle kirkes sak både i navnet og i gavnet.